

ББК 84(4НІМ)
Г43

Серія «Карта світу»
заснована у 2010 році

Hermann Hesse
DEMIAN
DIE GESCHICHTE
VON EMIL SINCLAIRES JUGEND

Переклад з німецької та післямова
Івана Мегели

В оформленні обкладинки використано картину
Рене Магритта «Загадки горизонту»

Художник-оформлювач
Н. В. Владимірова

ISBN 978-966-03-5083-0
(Карта світу)
ISBN 978-966-03-7692-2

- © Copyright 1925
by Hermann Hesse
All rights reserved by
and controlled through
Suhrkamp Verlag Berlin
- © І. П. Мегела, переклад українською, післямова, 2017
- © Н. В. Владимірова, художне оформлення, 2017
- © Видавництво «Фоліо»,
марка серії, 2010

Я хотів лише одного — спробувати жити тим, що само виривалося з мене назовні. Чому ж це було так важко?

Щоб розповісти свою історію, я повинен розпочати здалеку. Мені слід було б повернутися назад досить далеко, у найперші роки мого дитинства (якби це було можливо) і через них ще далі — до витоків мого походження.

Пишучи романи, письменники зазвичай вважають, нібито вони, як Господь Бог, можуть цілковито охопити й збагнути будь-яку людську душу, подати її історію без будь-якого туману, описуючи лише найбільш суттєве. Я так не можу. Та й зрештою письменники цього не можуть. Але моя історія для мене важливіша, ніж для будь-якого письменника його власна історія, оскільки це є моя історія — не якоїсь вигаданої людини, можливо, й не ідеальної, але справжньої, єдиної у своєму роді живої людини. Що це таке — справжня жива людина, — сьогодні знають менше, ніж будь-коли. Людей масово знищують, незважаючи на те, що кожна особистість є дорогоцінним, неповторним творінням природи. Якби ми не були чимось іще більшим, ніж єдиною у своєму роді людиною, якби нас і справді можна було цілковито знищити кулею з гвинтів-

ки, то розповідати історії не було б жодного сенсу. Але кожна людина — це не тільки вона сама, це ще й та єдина, неповторна, цілковито особлива, у кожному разі важлива й чудова точка, де явища природи перетинаються тільки один раз і ніде більше. Тому історія кожного — важлива, вічна, божественна. Бо кожна людина, поки вона жива і виконує волю природи, є чудовою і гідною будь-якої уваги. У кожній людині набуває свого образу Дух. У кожному з нас страждає жива істота. У кожному з нас розпинають Спасителя.

Мало хто знає сьогодні, що таке людина. Багато хто відчуває це, і тому їм легше помирати. Як і мені легше буде померти, коли я допишу цю історію.

Назвати себе знавцем життя я не наважусь. Я був шукачем і все ще ним залишаюся. Але я шукаю вже не по зірках і не в книгах, а починаю чути те, чого мене вчить кров, що вирує в мені. Моя історія — не з приємних. У ній немає милої гармонії, вигаданих пригод. Вона здається нісенітною, але в ній — душевне сум'яття, шаленство і марення, як у житті всіх тих, хто не хоче обманювати себе.

Життя кожної людини є її шляхом до самої себе. Це спроба пошуку шляху, натяк на стежину. Жодна людина ніколи не була цілковито самою собою: проте кожна прагне до того. Одна глухо, друга виразніше — кожна як може. Кожна несе з собою до самого скону слиз і яечну шкаралупу

певної первісності, що залишилася від дня її народження. Дехто так і не стає людиною, залишаючись рибою, ящіркою чи мурашкою. Дехто зовні є людиною, а всередині — рибою. Але кожен — це кидок Природи в бік людини. І походження у всіх одне — Мати. Ми всі з одного і того самого жерла: але кожен, будучи спробою, будучи стрибком із безодні, прямує до своєї власної мети. Ми прагнемо зрозуміти одне одного, але пояснити кожен може тільки себе.

Розділ перший

ДВА СВІТИ

Я розпочну свою історію з однієї пригоди тієї пори, коли мені було десять років і я ходив до гімназії у нашому місті.

Багато спогадів напливає на мене саме звідти, проймаючи болем і приводячи в солодкий трепет: темні вулиці й світлі будинки, вежі, бій годинника й людські обличчя, кімнати, сповнені затишку і приємної теплоти, таємниць та глибокого страху перед примарами. Пахне теплою тіснявою, кролями і служницями, домашніми наїдками і сушеними фруктами. Два світи змішувалися там один з одним, із двох полюсів зроджувався кожен день і кожна ніч.

Передовсім — це батьківський будинок. Однак світ цей був навіть ще вужчим, він охоплював, власне, тільки моїх батьків. Цей світ був мені здебільшого добре знайомий, він означав матір і батька, їхню любов і суворість, зразкову поведінку і школу. Цьому світові були притаманні легкий блиск, чіткість, охайність, тут були милі дружні розмови, вимиті руки, чистий одяг, гарні манери. Тут співали ранковий псалом, тут святкували Різдво. У цьо-

му світі існували прямі лінії і шляхи, що вели в майбутнє, існували обов'язок і провина, нечисте сумління і сповідь, прощення і добрі наміри, любов і повага, біблійне слово і мудрість. Цього світу треба було триматися, щоб життя виглядало ясным і чистим, гарним і впорядкованим.

Інший світ тим часом починався вже за межами нашого будинку і був цілковито нескожим — мав інший запах, інакше промовляв, інше обіцяв, іншого вимагав. У цьому, другому, світі існували служниці і підмайстри, історії за участю нечистої сили і скандальні чутки, існувало строкате розмаїття страшних, спокусливих, жахливих, загадкових речей, таких як бійки і в'язниця, п'яні лайливі жінки, корови після отелення, коні, що здохли, розповіді про грабунки, вбивства чи самогубства. Всі ці розмаїті і водночас жахливі, дикі, жорстокі речі існували довкола: на сусідній вулиці, у найближчому будинку — повсюди сновигали поліцейські та волоцюги. П'яниці били своїх дружин, гурти дівчат стікалися вечорами з фабрик, якась баба могла зачаклувати і зурочити, в лісі снували розбійники, детективи ловили злодюг — скрізь вирував, уречевлювався цей другий, жорстокий світ, повсюдно. Слава Богу, тільки не в наших кімнатах, тут були мати й батько. І це було затишно. Це було чудово, що тут у нас — мир, порядок і спокій, обов'язок і чисте сумління, прощення і любов. Дивувало, що існу-

вало й те, інше — галасливе і яскраве, похмуре і брутальне, від якого можна було, однак, швидко заховатися біля матері.

І найдивніше було те, що обидва ці світи стикалися один з одним, і як близько перебували вони один від одного! Наприклад, наша служниця Ліна. Коли вона молилась увечері чи сиділа у вітальні біля дверей і співала своїм дзвінким голосом разом з усіма, поклавши виміті руки на старанно випрасуваний фартух, тоді вона була повністю разом із нами, зі світлим і правильним. Але щойно вона опинялася на кухні чи в повітці або коли розповідала мені казки про чоловічка без голови, чи сперечалася з сусідками в маленькій м'ясній крамниці — то була зовсім інша істота, ніби оповита серпанком таємниці, що належала до іншого світу. І так було з усім на світі, а найчастіше — зі мною самим. Звісно, я належав до світлого і правильного світу, я був дитиною своїх батьків, але куди б я не спрямовував свій погляд і слух — скрізь було присутнє те, інше, і я жив також і в іншому, хоч воно часто бувало для мене чужим і моторошним, хоч там зазвичай ховалося нечисте сумління і страх. Часом мені було навіть приємніше жити в цьому забороненому світі, і повернення додому, до світлого — яким би необхідним і гарним воно не було — часто відчувалося майже як повернення до чогось не такого манливого, більш нудного і похмурого. Власне, моя мета у житті була окрес-

лена — стати таким, як мої батьки, таким же світлим і чистим, упевненим і сумлінним. Але до цього ще лежав далекий шлях: треба було відсиджувати уроки в школі, навчатися, складати всілякі іспити, а головне — цей шлях увесь час пролягав повз інший, темний, світ, а то і крізь нього, і цілком можливо, що там можна було застрягнути і загрузнути. Існувало чимало історій про «блудних синів», з якими саме так і траплялося, я читав їх із захопленням. Повернення до батьківського дому, на шлях добра там завжди бувало дивовижним визволенням, і я цілковито усвідомлював, що це і є тим правильним, гарним і гідним прагнення. І все ж таки ота частина історії, яка розігрувалася між злими і пропащими, приваблювала мене набагато більше. І якби про це можна було говорити і в цьому зізнатися, то мені іноді, власне кажучи, бувало навіть жаль, що блудний син зрештою розкається і повернувся на праведний шлях. Але про це не слід було ані говорити, ані думати. Воно тільки приховано (підсвідомо) відчувалося, немовби якимсь передчуття, якась імовірність. Уявляючи собі біса, я легко міг уявити, як він рухається вулицею, перевдягнений, або відкрито, не маскуючись, такий, як є, — де-небудь на базарі чи в шинку, але аж ніяк не у нас вдома.

Мої сестри теж належали до світлого світу. Вони були, як мені часто здавалося, своєю душею ближчі до батьків, вони були кращими, по-

ряднішими, моральнішими, ніж я. Звичайно, вони мали свої вади, погані звички, але мені здавалося, що це не вкоренилося так глибоко, як у мене, коли зіткнення зі злом часто виявлялося таким болісно важким і темний світ знаходився набагато ближче. Сестер, як і батьків, необхідно було оберігати й шанувати, і якщо якось траплялося посваритися з ними, то я завжди опинявся перед власним сумлінням — поганий хлопець, підбурювач, котрий має просити пробачення. Адже в особі сестер ображаєш батьків, добро і непорушність. Існували таємниці, що ними поділитися мені було значно легше із брутальними вуличними шибениками, аніж зі своїми сестрами. У ясні, гарні дні, коли все було світлим і сумління не дозволяло мені, як мило було гратися із сестрами, бути привітним, і відчувати самого себе у затишному, зичливому світі. Так воно, напевно, й було б, якби людина була янголом!.. Нічого милішого ми не знали, і нам здавалося дивовижним блаженством почуватись отакими янголами, овіяними милозвучністю і пахощами, як у Святвечір. О, яке щастя, як рідко випадали такі дні і години! За грою, за чудовими, безгрішними, дозволеними іграми мене іноді охоплювала пристрасть і збудження, що не подобалося сестрам, це призводило до лихих сварок, а коли на мене нападала злість, я ставав жакливим: робив такі речі й говорив таке, що на ту мить глибоко в душі обпікало мене своєю мерзенністю.

За цим надходили кепські, похмурі години каюття й самознищення, потім — гірка мить, коли я просив пробачення, а тоді знову на якісь години чи хвилини з'являвся промінчик світла — тихе вдячне щастя без шарпанини.

Я навчався в гімназії, моїми однокласниками були син бургомістра і син старшого лісничого, часом до нас приєднувались нестримні шибеники, але вони все ж належали до владженого, впорядкованого світу. Незважаючи на це, у мене були тісні стосунки із сусідськими хлопчачками, учнями народної школи, яких ми взагалі-то зневажали. Про одного такого учня я й розпочну свою оповідь.

Якось у вільний час по обіді — мені було тоді трохи більше десяти років — я тинявся без діла з двома сусідськими хлопчачками. Тут до нас підійшов Франц Кромер, хлопець років тринадцяти, кремезний, брутальний. То був син кравця, учень народної школи. Його батько часто заглядав у чарку, а їхня родина мала погану славу. Я добре знав Франца, боявся його, і мені не сподобалося, що він приєднався до нас. Він мав уже цілком дорослі манери, ходив перевальцем, лихословив, як фабричні парубки. Він повів нас до мосту, ми зійшли на берег і заховалися від сторонніх очей під мостовою аркою. Вузька смужка між склепінчастою опорою мосту і млявою течією води захищена була суцільним непотребом — битими черепками й уламками меблів, шматками іржа-